

Christian Wendelborg og Melina Røe

Evaluering av Læringsmiljøprosjektet

Delrapport 2 – Resultatnotat om Pedagogisk
Psykologisk Tjeneste sin rolle

Christian Wendelborg og Melina Røe

Evaluering av Læringsmiljøprosjektet

Delrapport 2 – Resultatnotat om Pedagogisk
Psykologisk Tjeneste sin rolle

Notat 2017

Mangfold og inkludering

Samfunnsforskning

Postadresse: NTNU Dragvoll, 7491 Trondheim
Besøksadresse: Dragvoll Allé 38 B

Telefon: 73 82 10 00

E-post: kontakt@samfunn.ntnu.no

Web.: www.samforsk.no

Foretaksnr. NO 986 243 836

NTNU Samfunnsforskning AS
Mangfold og inkludering
Oktober 2017

ISBN 978-82-7570-515-8 (web)

FORORD

Dette notatet er delrapport 2 i evalueringen av Læringsmiljøprosjektet. I delrapport 1 ble resultatene fra en survey til skoleeiere og skoleledere som har deltatt i pulje 1 og 2 i Læringsmiljøprosjektet presentert. Datamateriale vi nytter i hele evalueringen er survey til skoleeiere, skoleledere (rektor) og PPT, samt casestudier i et utvalg kommuner. Resultatene av hele evalueringen vil i sluttrapporten bli analysert grundigere og sett i sammenheng med andre datakilder. Den foreliggende delrapporten konsentrerer seg i hovedsak om resultater fra survey til PPT og PPT-ansattes uttrykte opplevelser og erfaringer om Læringsmiljøprosjektet i intervjuene.

Trondheim, september 2017

Prosjektleder

Christian Wendelborg

INNHold

side

FORORD	iii
INNHold	v
FIGURLISTE	vi
TABELLER	vii
SAMMENDRAG	ix
1. Introduksjon	1
1.1 Pedagogisk psykologisk tjeneste	2
1.2 Datagrunnlag	3
Casekommune I	5
Casekommune II	5
Casekommune III	5
Casekommune IV	6
1.3 Rapportens oppbygning	6
2. Kunnskapstilførsel til PPT fra Læringsmiljøprosjektet	7
2.1 Læringsmiljøsenderet og veiledningsteamene sitt bidrag til kompetanseheving i PPT	10
3. Praksisendring i PPT som følge av Læringsmiljøprosjektet	13
4. PPTs rolle i Læringsmiljøprosjektet	17
4.1 PPT som ressurs for skoler og kommuner	20
4.2 PPTs rolle i implementering og videreføring	22
5. Oppsummerende betraktninger	25
LITTERATUR	27

FIGURLISTE

Figur		side
Figur 2.1	Andel representanter fra PPT, skoleeiere og skoleledere som opplever i stor grad eller i svært stor grad at Læringsmiljøprosjektet har tilført skolene kunnskap på ulike områder (PPT: n=28; Skoleledere: n=36; Skoleeiere: n=10)	7
Figur 3.1	Andel representanter fra PPT, skoleeiere og skoleledere som i stor grad eller i svært stor grad opplever at Læringsmiljøprosjektet har medført endring i praksis på ulike områder (PPT: n=28; Skoleledere: n=36; Skoleeiere: n=10)	13
Figur 4.1	Andel PPT representanter, skoleeiere og skoleledere som har krysset av på i stor grad eller i svært stor grad på ulike påstander om PPTs rolle i Læringsmiljøprosjektet (PPT: n=28; Skoleledere: n=36; Skoleeiere: n=10)	17
Figur 4.2	PPTs vurdering om de er en ressurs for skole og kommune	21

TABELLER

Tabell	side
Tabell 1: Antall intervjuer i 2016-2017.	4

SAMMENDRAG

Utdanningsdirektoratet fikk høsten 2013 i oppdrag å iverksette et prosjekt for å bedre læringsmiljøet ved skoler med vedvarende høye mobbetall. Hensikten med å identifisere disse var å tilby skolene og de respektive kommunene ekstra hjelp til å redusere mobbingen gjennom målrettede tiltak. Prosjektet fikk navnet Læringsmiljøprosjektet, og Læringsmiljøsenderet fikk en sentral rolle i veiledning av kommunene.

I denne delrapporten er PPT sin opplevelse og rolle i Læringsmiljøprosjektet i fokus. På bakgrunn av survey til PPT samt intervjuer i fire casekommuner med sentrale aktører i prosjektet (PPT, fylkesmann, skoleeiere, skoleledere, lærere, elever og foreldre) ser vi på hvordan PPT-kontor som deltar i prosjektet har svart på følgende tema relatert til Læringsmiljøprosjektet:

- Har prosjektet (med fokus på Læringsmiljøsenderet og veiledningsteamenes bidrag) gitt kunnskapstilførsel til PPT?
- Har deltakelse ført til praksisendring i PPT?
- Hvilken rolle har PPT hatt, og har PPT i dette prosjektet fungert som en ressurs for skoler og kommuner?

Surveyen til PPT ble sendt ut til samtlige PPT-kontor hvor det er skoler som deltar i Læringsmiljøprosjektet. Til sammen 41 PPT-kontor ble invitert til å delta og 27 har svart på undersøkelsen. Det gir en svarprosent på ca. 66 prosent. Spørreskjemaet ble sent ut ved hjelp av SelectSurvey som er et internettbasert verktøy for spørreskjemaundersøkelser. Spørreskjemaet ble sent ut i august 2017, med til sammen to påminningsrunder. I denne rapporten viser vi resultater fra surveyen til PPT og diskuterer disse i lys av de kvalitative dataene vi har samlet i de fire casekommunene. Noen av temaene sees i lys av hvordan skoleeiere og skoleledere (rektorer) svarte på tilsvarende spørsmål i 2016.

Når det gjelder kunnskapstilførsel gjennom prosjektet har PPT-kontor ulike erfaringer knyttet til støtten fra veilederne og relevansen av kursingen. Noen har opplevd støtten fra veilederne som stor i prosessen med å få innpass i prosjektet i kommunen. Andre påpeker at veiledningen i hvordan de skal bistå skolene i læringsmiljøarbeid, eller ved bruk av verktøy som for eksempel den ikke-anonyme mobbeundersøkelsen SPEKTER har vært god. Det har også variert fra kommune til kommune hvorvidt PPT opplever kunnskapen gjennom prosjektet som relevant eller ny. De aller fleste opplever prosjektet som viktig. De har opplevd grundigheten og systematikken i møte med mobbing som den viktige kunnskapen de har fått gjennom prosjektet. Noen ser at prosjektet er en del av flere satsinger, og kan ikke si at det er dette prosjektet som har gitt dem ny kunnskap (eller ført til at den nye kunnskapen danner grunnlag for ny praksis).

Resultatene varierer også når det gjelder spørsmålet hvorvidt deltakelse i Læringsmiljøprosjektet har ført til praksisendring i PPT. Flere mener fokuset i Læringsmiljøprosjektet eller arbeidsmetodene de får kjennskap til gjennom deltakelse

i prosjektet ikke er noe nytt for PPT, men at det er positivt for skolene spesielt, i og med at de gjennom prosjektet jobber mer helhetlig og forebyggende og selv kan gjennomføre undersøkelser og følge opp resultater av undersøkelser på sikt. I de kommunene der PPT har opplevd Læringsmiljøprosjektet som nyttig, legger de vekt på at praksis har endret seg gjennom at det er mer samarbeid og samme fokus på læringsmiljøprosjektet hos alle aktørene.

Resultatene viser at PPT er noe usikre på sin rolle i prosjektet, noe som også ble påpekt i en evaluering av prosjektets første pulje allerede i 2015. PPT og andre samarbeidspartners uttalte at usikkerhet når det gjelder PPT sin rolle i prosjektet handler både om hvordan de ulike veiledningsteamene er sammensatte, hvordan de fungerer og ikke minst kjemien mellom veilederne og prosjektdeltakerne. Det er også knyttet til hvordan fylkesmenn og skoleeier involverer seg i prosjektet og forsikrer seg at alle sentrale aktører i prosjektet involveres.

Det er forventninger at PPT skal implementere og videreføre kunnskapen fra Læringsmiljøprosjektet i skoler i kommunen etter prosjektets slutt, men våre data viser at PPT savner føringer og ressurser for hvordan de skal gjøre det i praksis. Vi anbefaler en tydeligere definering av PPT sin rolle i alle prosjektets faser. Det betyr før oppstart, tidlig i prosessen, i veiledningssituasjonene, i implementering av prosjektet i deltakende skoler og ikke minst implementering og videreføringen i kommunens skoler etter endt prosjektperiode. Det er også viktig å avklare ressursbruk i videreføringen av arbeidet med læringsmiljøet etter at veiledningsteamet er trukket ut. Dette vil være særlig viktig i og med at det er kommet signaler fra direktoratsnivå om at læringsmiljøutvikling skal komme i annen rekke. PPT støtter prosjektets målsettinger i stor grad, og flere gir uttrykk for at de håper at prosjektet bidrar til at skolene settes i stand til bedre å utvikle positivt læringsmiljø, mer uavhengig av PPT.

1. Introduksjon

Utdanningsdirektoratet fikk høsten 2013 i oppdrag å iverksette et prosjekt for å bedre læringsmiljøet ved skoler med vedvarende høye mobbetall. Hensikten med å identifisere disse var å tilby dem og de respektive kommunene ekstra hjelp til å redusere mobbingen gjennom målrettede tiltak. I *Revidert rammeverk for Utdanningsdirektoratet og Nasjonalt senter for læringsmiljø og atferdsforskning* datert 04.12.14 beskrives Læringsmiljøprosjektets overordnede mål og delmål (Utdanningsdirektoratet, 2014). Det overordnede målet er at tiltaket skal bidra til å forbedre læringsmiljøet og redusere mobbingen ved de aktuelle skolene og kommunene. Delmålene konkretiserer hovedmålet og knytter det spesielt til utvikling av skolen som lærende organisasjon. Det tydeliggjøres at dette angår både skoleeiere og skolene selv. Disse skal i samarbeid settes i stand til utvikle læringsmiljøet på en slik måte at mobbing forebygges og reduseres. Viktige stikkord er praksisendring og videreutvikling av skolen som organisasjon. Delmålene vektlegger også betydningen av å involvere Pedagogisk psykologisk tjeneste (PPT), elever og foresatte i dette utviklingsarbeidet. Rammeverket er en faglig innramming av oppdrag og skal være retningsgivende for innhold, organisering og gjennomføring av prosjektet. Videre står det at Læringsmiljøsenderet har som oppgave å etablere, lede og administrere veiledningsgrupper som skal støtte og veilede kommuner og deres skoler i tiltaket. Videre står det at Prosjektet har flere mål:

Hovedmålet er å forbedre læringsmiljøet og redusere mobbingen i kommunen og på skolene i kommunen.

Delmål 1 er at skoleeier skal lære hvordan en skal følge opp skoler, utvikle de til å bli lærende organisasjoner og utvikle skoleledelsen.

Delmål 2 er at skolen skal lære hvordan en skal utvikle et godt læringsmiljø, hvilke rutiner en må ha for å avdekke og løse mobbesaker og hvilke grep som er nødvendige for å utvikle en lærende organisasjon.

Delmål 3 er at PPT skal lære hvordan de kan støtte og hjelpe skolene i arbeidet med å utvikle læringsmiljøet.

Delmål 4 er at foreldre og elever skal bli kjent med prosjektet og at både kommunen og skolen skal markedsføre det.

I denne delrapporten skal vi se nærmere på **delmål 3** som omhandler at Læringsmiljøprosjektet skal bidra til at PPT skal lære hvordan de kan støtte og hjelpe skolene i arbeidet med å utvikle læringsmiljøet. Denne delrapporten omhandler PPT sin rolle i Læringsmiljøprosjektet og belyser i hvor stor grad og på hvilke måter Læringsmiljøprosjektet bidrar til at PPT får økt kompetanse i å støtte og hjelpe skolene i arbeidet med å utvikle læringsmiljøet.

Første pulje i Læringsmiljøprosjektet startet opp høsten 2013 og bestod av 21 skoler. De aktuelle skolene ble primært identifisert ved å analysere data fra Elevundersøkelsene 2010-2012. I tillegg ble fylkesmenn sin generelle områdeovervåkning relatert til mobbing, samt tilsyn og klagesaker, vektlagt i den

endelige utvelgelsen. Læringsmiljøsenderet fikk deretter på oppdrag av Utdanningsdirektoratet å gi målrettet støtte og veiledning til de aktuelle skolene. Det ble etablert veiledningsgrupper bestående av ulike fagpersoner, primært fra Læringsmiljøsenderet. Gjennom seminarvirksomhet og veiledning gjennomgikk de deltakende skolene tre overordnede tema: Mobbing, klasseledelse og læringsmiljø, og organisasjonsutvikling. Utviklingsarbeidet foregikk over tre semestre og ble evaluert av både Auestad og Roland (2015), samt NOVA (Seeberg, Eriksen og Bakken, 2015). De overordnede målene for disse evalueringene var å undersøke effekter av tiltaket på individnivå, samt hvordan tiltaket ble gjennomført i praksis og opplevd av involverte aktører. Andre pulje startet våren 2015 og tredje pulje startet opp april 2016, begge med 40 skoler og 18 kommuner involvert.

NTNU Samfunnsforskning har fått oppdrag å ytterligere evaluere Læringsmiljøprosjektet. I evalueringen av Læringsmiljøprosjektet samler vi inn data fra ulike aktører og fra ulike puljer av Læringsmiljøprosjektet. I tillegg til survey til skoleeiere, skoleledere PPT har vi så langt intervjuet sentrale aktører i fire av seks casekommuner (fylkesmann, skoleeier, skoleleder, lærere, foreldre, elever og PPT). Det vil si at datainnsamlingen ikke ennå er fullstendig og vil først være ferdig i løpet av 2018. Problemstillingen som omhandler delmål 3 vil være et tema som også vil belyses i datainnsamlinger som ennå ikke er gjennomført. Det betyr at denne delrapporten er en underveisrapport hvor formålet er først og fremst å fremskaffe styringsinformasjon og gi muligheter å justere kursen i Læringsmiljøprosjektet underveis. Det vil også si at det er mulig at konklusjoner vil endres eller modereres i sluttrapporten. Sluttrapporten som skal leveres i oktober 2018, vil omhandle resultater fra all innsamlet data i evalueringen, og ha fokus på helheten og erfaringene til samtlige involverte aktører.

1.1 Pedagogisk psykologisk tjeneste

Delmål 3 i læringsmiljøprosjektet omhandler PPT sin rolle og i evalueringen vil vi belyse i hvor stor grad og på hvilke måter Læringsmiljøprosjektet bidrar til at PPT får økt kompetanse i å støtte og hjelpe skolene i arbeidet med å utvikle læringsmiljøet. Spesielt ser vi nærmere på hva Læringsmiljøprosjektet har formidlet til PPT, hvordan de involverte opplever dette og hvordan det konkretiserer seg i en eventuell endring av praksis. Et annet viktig punkt er skolenes opplevelse av denne eventuelle endringen, noe som vil drøftes i sluttrapporten.

Pedagogisk psykologisk tjeneste har et mandat uavhengig av Læringsmiljøprosjektet, som omhandler skoleutvikling og etablering av et positivt læringsmiljø. Mandatet til PPT har endret seg over tid og endringer i Lov om grunnskolen og den vidaregående opplæringa har ført til forandringer i denne tjenestens oppgaver. Det har skjedd en dreining fra sorteringsfunksjon over til oppgaver knyttet til inkludering i tråd med føringer for den inkluderende skole som gjenspeiles i statlige føringer som St.meld. nr. 54 (1989-90) og St.meld. nr. 35 (1990-91). Føringer for PPTs arbeidsområder inkluderer: (1) Å være barnehagene, skolen, den kommunale voksenopplæringa og

lærebedriftenes primære hjelpeinstans. (2) PPT skal være nettverksbygger og formidler i samarbeid med andre hjelpeinstanser på kommunalt, fylkeskommunalt og statlig nivå. (3) PPT skal fungere som sakkyndig og rådgivende organ. (4) Profilen på PPT skal være brukernær (St.meld. nr. 23 1997-98). En viktig arbeidsoppgave i PPT er sakkyndig vurdering knyttet til spesialundervisning.

Arbeidsoppgaver som tillegges PPT krever at man makter å balansere mellom individ- og systemrettet arbeid. Lærerforbundet (nå Utdanningsforbundet) påpekte at arbeidsoppgavene ikke kan løses ved bare én av disse arbeidsformene (Lærerforbundet 2001). For å hjelpe skole og PPT til å bli mer systemrettet, satte Kirke-, undervisnings- og forskningsdepartementet i verk et opplæringsprogram under tittelen «Samtak». Det gikk fra år 2000 til år 2002 (St.meld. nr. 17 1999-00). I tråd med dette programmets mål er det mer ønskelig med en systemorientert tilnærming enn en individ- og behandlingstilnærming. En systemorientert arbeidsmodell innebærer at det forebyggende arbeidet prioriteres sterkere enn behandling (Faglig enhet for PP-tjenesten 2001, Ogden 1994). Systemrettet arbeid innebærer å se på barn og unges samspill med hverandre, lærere og andre i voksenmiljøet i og utenfor skolen. Videre inkluderer dette begrepet å vurdere hvordan systemfaktorer som eksempelvis lærestoff, lærerkompetanse, arbeidsmåter, organisering, læringsmiljø, rutiner, ressurser og rammer har betydning for og påvirker utforming av utviklings- og læringstilbudet. Disse oppgavene krever generell organisasjonskunnskap og mer spesifikk kunnskap om skolen og barnehagen i tillegg til innovasjons- og endringskompetanse (Faglig enhet for PP-tjenesten 2001).

Endringer i lov om grunnskolen og den videregående opplæringa har dermed ført til nye og endrede oppgaver for PPT de siste tjue årene. I Melding til Stortinget nr. 18 (2010-2011) uttrykkes det også forventning om at PPT skal arbeide tettere på skole for tidlig innsats. Mer konkret forventes det at PPT skal være tilgjengelig og bidra til helhet og sammenheng, arbeide forebyggende, samt være tilstede som en faglig kompetent aktør i alle kommuner og fylkeskommuner. PPT har fått et krevende mandat som tilsier at man makter å balansere mellom individ- og systemrettet arbeid. Læringsmiljøprosjektet beveger seg inn i dette landskapet og PPT har som nevnt et mandat som omhandler mye av det Læringsmiljøprosjektet har som mål og oppgave. Dette er forhold som er viktig å ta høyde for når man analyserer grad av kompetansetillegg hos PPT og hvordan dette utøves i praksis

1.2 Datagrunnlag

Datagrunnlaget vi benytter oss av er intervjuer som er foretatt i forbindelse med casestudier i fire kommuner, samt survey til PPT i kommuner som deltar i Læringsmiljøprosjektet. I tillegg vil vi benytte oss av resultater fra en survey som gikk til skoleledere og skoleeiere som er presentert i Delrapport 1 (Wendelborg 2016).

Spørreskjemaundersøkelsen til PPT ble sendt ut til samtlige PPT-kontor hvor det er skoler som deltar i Læringsmiljøprosjektet. Til sammen 41 PPT-kontor ble invitert til å delta og 28 har svart på undersøkelsen. Det gir en svarprosent på ca 66 prosent. Selv

om svarprosenten er akseptabel er antallet PPT-kontor som er med i undersøkelsen få og den enkeltes svar kan tilsynelatende få en stor betydning. Likeledes kan det hende at det er PPT-kontor som opplever at de har liten tilhørighet til Læringsmiljøprosjektet som ikke har svart på undersøkelsen. Det betyr at representativiteten i undersøkelsen er usikker og vi må være forsiktig å tolke for mye ut av svarene som blir gitt. Spørreskjemaet ble sent ut ved hjelp av SelectSurvey som er en internetbasert verktøy for spørreskjemaundersøkelser. Spørreskjemaet ble sent ut i august 2017, med til sammen to påminningsrunder. Det var seks representanter fra PPT-kontor fra pulje 1 i Læringsmiljøprosjektet som svarte på spørreskjemaundersøkelsen, 15 var fra pulje 2, mens sju representanter deltok i pulje 3.

I evalueringen har vi i tillegg til spørreskjemaundersøkelsen, lagt stor vekt på casestudier i et utvalg kommuner. Så langt har vi gjennomført datainnsamling i 4 av 6 casekommuner. De kvalitative dataene i denne delrapporten er fra intervjuer i disse fire casekommunene. To av kommunene deltok i pulje 2, og i disse kommunene gjennomførte vi intervjuene i løpet av våren og sommeren 2016. To av kommunene deltok i pulje 3, og i disse kommunene gjennomførte vi intervjuene i løpet av våren og sommeren 2017. Kommuner ble spurt om å delta i denne evalueringen på bakgrunn av lister fra Utdanningsdirektoratet over kommuner som deltar eller har deltatt i Læringsmiljøprosjektet i de ulike puljene. Fra disse listene har vi valgt kommuner med bakgrunn i ulik geografisk beliggenhet og skolestørrelse/kommunestørrelse. Kommunene som har deltatt i casestudien så langt er i fylkene Sør-Trøndelag, Hordaland, Akershus og Møre og Romsdal. Det gjenstår altså to casekommuner som vi vil besøke våren 2018 hvor også PPT sin rolle vil være et sentralt tema. Disse resultatene vil inngå i sluttrapporten.

I de fire casekommunene har vi intervjuet til sammen 62 personer, fordelt som vist i tabellen:

Tabell 1: Antall intervjuer i 2016-2017.

Casekommuner	Fylkesmann	Skoleeier	PPT	Rektor	Lærere	Elever	Foreldre	Sum
Case I - pulje 2	1	1	3	1	4	6	1	17
Case II - pulje 2	1	1	2	1	4	6	2	17
Case III - pulje 3	1	1	2	3	4	2	1	14
Case IV - pulje 3	3	1	1	1	2	5	1	14
SUM	6	4	8	6	14	19	5	62

Det er litt ulikt hvordan kommunene organiserer prosjektet, der noen velger å gjennomføre prosjektet ved en skole, et par skoler eller alle skoler i kommunen. Dette beror også på kommunestørrelse. I den kommunen der tre rektorer ble intervjuet (case III), ønsket alle rektorene på de tre deltakende skolene å stille til intervju, selv om vi i hver kommune valgte ut en skole som case. Vi vil nå kort presentere de frie casekommunene.

Casekommune I

Kommunen som vi har kalt casekommune I har rundt 15 000 innbyggere. Kommunen har deltatt i pulje 2, og datainnsamling foregikk i juni og august 2016. I følge informasjon vi fikk gjennom flere intervjuer, ble denne kommunen plukket ut som et resultat av vedvarende høye mobbetall, spesielt knyttet til ungdomsskolen. Skolen slet med et dårlig rykte, og flere oppslag i media tydet på at både skole og nærmiljø opplevde det dårlige læringsmiljøet som et reelt problem. Kommunen selv valgte ut to skoler til å delta i Læringsmiljøprosjektet, en barneskole i tillegg til denne ungdomsskolen. Vi valgte ut ungdomsskolen som caseskole. I forbindelse med datainnsamling i denne kommunen intervjuet vi fylkesmann, skoleeier (skolefaglig ansvarlig), skoleleder (rektor), fire lærere, seks elever og en forelder i FAU. I tillegg intervjuet vi tre i PPT (leder og to rådgivere).

Casekommune II

Casekommune II har i underkant av 10 000 innbyggere. Kommunen deltok i pulje 2, og datainnsamlingen foregikk i august 2016. I følge fylkesmannen ble kommunen spurt om å delta, ikke på bakgrunn av mobbetall ved enkelte skoler, men knyttet til kommunens utfordringer når det gjaldt psykososiale forhold ved skolene generelt i kommunen. Fylkesmannen ønsket i tillegg at en liten kommune skulle delta for at det skulle være mulig at *alle* grunnskolene i kommunen fikk være med i prosjektet. I vår evaluering gjennomførte vi intervjuer kun ved den ene barneskolen.

I forbindelse med datainnsamlingen intervjuet vi fylkesmann, skoleeier (utviklingssjef), skoleleder (rektor), fire lærere som var med i plangruppe eller ressursteam, 6 elever (2 fra 5.trinn, 2 fra 6.trinn og 2 fra 7.trinn) og to foreldre i FAU. I tillegg ble PPT-leder samt leder av Familiens hus intervjuet. Leder for Familiens hus ble relevant fordi hun hadde vært involvert i prosjektet, og skoleeier har ønsket å knytte flere aktører sammen gjennom dette arbeidet, og Familiens hus huset både PPT og Barnevern.

Casekommune III

Kommunen er en liten kommune med under 5 000 innbyggere. Kommunen deltok i pulje 3 og datainnsamlingen foregikk juni, juli og august 2017. Også i denne kommunen deltok alle grunnskolene i prosjektet. I den kvalitative delen av evalueringen hadde vi fokus på en kombinert barne- og ungdomsskole.

I forbindelse med datainnsamlingen knyttet til denne casekommunen intervjuet vi fylkesmann og skoleeier (representert ved assisterende rådmann), skoleledere ved tre skoler (der to rektorer fra de andre skolene ble intervjuet for seg, og rektor ved caseskolen ble intervjuet for seg), 4 lærere/ansatte (hvorav en barne- og ungdomsarbeider som jobber i SFO), to elever fra elevråd (9. og 10.klasse), og en forelder i FAU. I tillegg intervjuet vi to fra PPT.

Casekommune IV

Den siste kommunen har i underkant av 20 000 innbyggere og deltok i pulje 3. Datainnsamlingen foregikk mellom juni og august 2017. En ungdomsskole og en barneskole var med i Læringsmiljøprosjektet, og vi gjennomførte intervjuene kun på barneskolen.

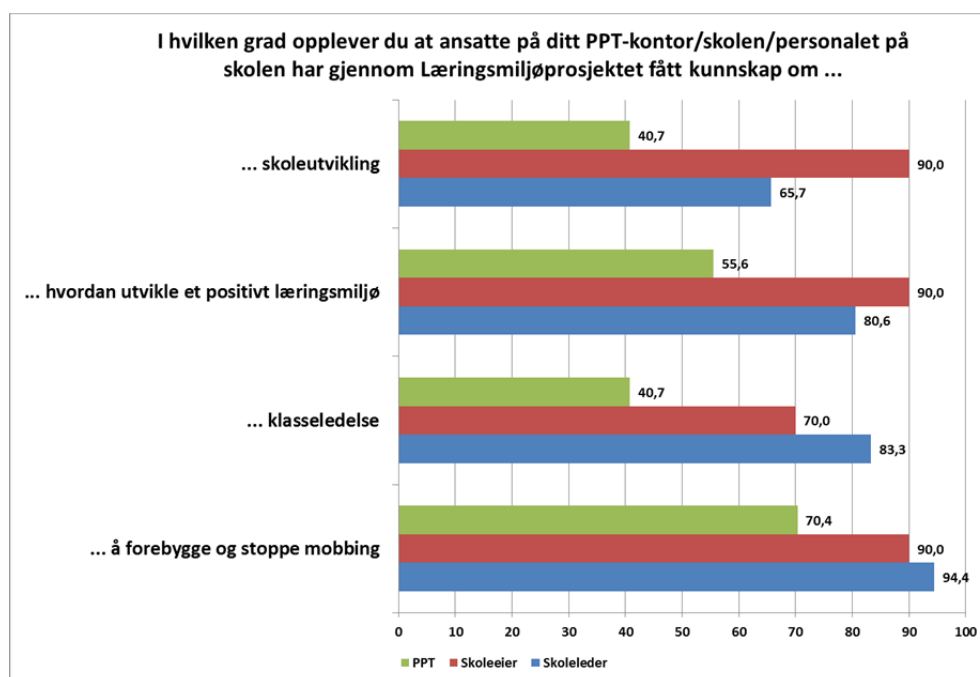
I intervjuet med fylkesmannen deltok tre personer. I tillegg ble skoleeier, leder for PPT, rektor ved en barneskole, to lærere, fem elever fra elevrådet og leder for Foreldreutvalget (FAU) ved skolen intervjuet.

1.3 Rapportens oppbygning

I denne delrapporten har vi i introduksjonskapitlet beskrevet kort bakgrunnen Læringsmiljøprosjektet og PPT med fokus på PPT sitt mandat. Videre i delrapporten vil vi i kapittel 2 ha fokus på kunnskapstilførselen til PPT gjennom Læringsmiljøprosjektet med fokus på Læringsmiljøsenderet og veiledningsteamenes bidrag. I kapittel 3 ser vi på hvorvidt PPT har endret praksis som følge av Læringsmiljøprosjektet. I kapittel 4 drøftes hvilken rolle PPT har fått i Læringsmiljøprosjektet, og hvorvidt de gjennom dette prosjektet oppfattes som en ressurs for skoler og kommuner. Kapittel 5 er en kort oppsummering av de mest sentrale funn i denne delrapporten.

2. Kunnskapstilførsel til PPT fra Læringsmiljøprosjektet

I dette kapitlet ser vi på hvordan kunnskapstilførselen gjennom Læringsmiljøprosjektet generelt, men med særlig vekt på Læringsmiljøsenderet og veiledningsteamene, vurderes og erfares av PPT. Vi presenterer data fra surveyen til PPT, men også surveyen til skoleeiere og skoleledere som presentert i delrapport 1. I tillegg til data fra disse tre aktørene, vil vi se på hvordan aktører i casekommunene har svart på dette.

Figur 2.1 *Andel representanter fra PPT, skoleeiere og skoleledere som opplever i stor grad eller i svært stor grad at Læringsmiljøprosjektet har tilført skolene kunnskap på ulike områder (PPT: n=28; Skoleledere: n=36; Skoleeiere: n=10)*

Figur 2.1 viser hvordan PPT, skoleeiere og skoleledere har svart på i hvilken grad de opplever at deres ansatte/skolene¹ har fått kunnskap på områdene:

- Skoleutvikling
- Hvordan utvikle et positivt læringsmiljø
- Klasseledelse
- Å forebygge og stoppe mobbing

Som vi ser er det forskjell på hvordan de tre aktørene svarer, der skoleeier, men også skoleleder er i veldig stor grad positive til kunnskapstilførselen gjennom prosjektet.

¹ Spørsmålene til PPT var å vurdere deres ansattes kunnskapstilførsel, skoleledere skulle vurdere egne og egne ansattes kunnskapstilførsel, mens skoleeier skulle vurdere skolens kunnskapstilførsel gjennom deltakelse i Læringsmiljøprosjektet.

PPT er i stor grad positiv til kunnskapstilførselen, men mener de ikke har fått mest kunnskap om skoleutvikling og klasseledelse, men mye kunnskap på hvordan utvikle et positivt læringsmiljø og kunnskap om å forebygge og stoppe mobbing. Blant annet utdyper en PPT-leder i åpent felt at det er vanskelig å si noe om skoleutvikling i og med at PPT ikke har hatt om dette ennå. En annen PPT-leder sier:

Min opplevelse er at våres tjeneste over tid har arbeidet forebyggende med et godt læringsmiljø, relasjoner og klasseledelse ved hjelp av flere systemdager på hver skole hver måned. Endringen i fokus ved hjelp av Læringsmiljøprosjektet er rettet mer spesifikt mot mobbing.(survey)

Dette sitatet kan være en av flere forklaringer på hvorfor færre svarer positivt på kunnskapstilførsel på skoleutvikling og klasseledelse, og flere svarer positivt på utvikling av et godt læringsmiljø samt forebygging og stopping av mobbing. Denne PPT-lederen mener Læringsmiljøprosjektets fokus har vært rettet mot mobbing. En annen forklaring kan være at skoleutvikling og klasseledelse er kunnskap PPT innehar fra før.

Skoleeiere mener i svært stor grad at de har fått kunnskap om disse fire områdene, litt mindre på klasseledelse. Skoleledere mener de i veldig stor grad har fått tilført kunnskap om hvordan utvikle et positivt læringsmiljø, klasseledelse og forebygge og stoppe mobbing, men noe mindre kunnskap om skoleutvikling.

I surveyen sier en PPT-ledere som er positive til prosjektet: «*Fokuset på læringsmiljøet har vært svært bra og lærerikt*». Også i casestudien var PPT positiv til fokuset i Læringsmiljøprosjektet. PPT-lederen i casekommune I vurderer Læringsmiljøprosjektet på følgende måte:

Vi kjenner oss veldig igjen og kan stå inne for Læringsmiljøprosjektet. Vi tenker at det å jobbe så grundig, ha en handlingsløype som prosjektet representerer, det er helt nødvendig for å kunne jobbe systematisk med mobbing. Det er det som er svakheten i vår kommune, at de ikke har i tilstrekkelig grad systematisk arbeid i forhold til mobbing. De har handlingsplaner og så videre, men spesielt i forhold til etterarbeidet og det grundige undersøkelsesarbeidet, der representerer dette prosjektet en styrke, kompetanse og kunnskap. Både for oss, skolene og barnehagene. Tradisjonelt i mobbesaker er at vi kommer først inne når alle bruer er brent og bålet brenner for fullt, og da er det veldig lite vi får gjort. For vi har ikke halleluja-virkemidler vi heller. Da er konflikten som regel der når vi kommer inn. (case I, pulje 2)

Leder sier at kanskje ikke tematikken er ny, men at de på en annen måte kommer i posisjon i de skolene som er med:

Mandatet vårt er annerledes opp i mot de skolene når vi er med i et prosjekt. For vi er jo bare en rådgivende instans, og skolene kan velge å se bort fra det vi veileder på, og vi har erfaring med at de lettere ser bort fra veiledning på systemnivå enn når vi veileder på individnivå. Vi har ikke den samme autoriteten på systemnivå. Men det er generelt for hele PPT, ikke bare for vår kommune,

tenker jeg. Det går litt på hva de kan velge å se bort fra. Og det er vårt lodd her i livet – i forhold til systemnivå.(case I, pulje 2)

De andre ansatte ved PPT i denne casekommunen støtter opplevelsen av at det er annerledes når man deltar i prosjekt:

Ansatt 2: Det som er bra med Læringsmiljøprosjektet er at det er håndterlig – lærerne vet hva de skal gjøre når meldingene kommer. Det er en håndterlig pakke. Og de har fått opplæring, de vet hva de skal gjøre, de går inn tidligere istedenfor å stå der og ikke vite hva man skal gjøre. De har hatt saker der det har løst seg veldig tidlig. Sånn gjør vi det, og ser at det virker. I tillegg til at det er mye annet som er godt som er generelt i forhold til miljøet.

Ansatt 1: Lærerne er mer frampå nå. De er frampå, alt er gitt. Det klarer de å gjennomføre også.

I casekommune III som var med i pulje 3, er også PPT positive til prosjektet, og de har likt samlingene på Gardermoen. De har vært sammen med skolene gjennom hele prosjektet, og de har opplevd det faglige innholdet av Læringsmiljøprosjektet lokalt der veilederne har vært med, som bra. En PPT-leder i surveyen uttrykker at de har fått økt sin kompetanse i PPT på bakgrunn i Læringsmiljøprosjektet:

PPT har fått utdypet kompetansen sin på læringsmiljø i prosjektet, og kan derfor støtte og veilede skolene videre rundt disse temaene både i prosjektperioden og i etterkant. PPT har vært svært tilgjengelige i perioden og deltatt på alle samlinger, veiledninger og kurs, og har derfor holdt oppe kontinuiteten sammen med skoleledelsen. (survey)

Flere av PPT-kontorene er fornøyde med den kursingen de har fått i den ikke-anonyme mobbeundersøkelsen SPEKTER², spesielt ga PPT uttrykk for dette i casekommune III og IV (pulje 3). I casekommune III forteller PPT at de har vært med fra starten, er veldig engasjerte, og hjelper skolene med den ikke-anonyme mobbeundersøkelsen. De forteller at de hadde lært dette verktøyet for avdekking av mobbing før de startet med Læringsmiljøprosjektet, men får brukt det mer systematisk nå. Casekommune IV har også god erfaring med opplæring og kursing. I surveyen uttrykker en PPT-leder:

PPT har bidratt direkte i rektormøter, systemsak på en skole, hjelp til bruk og analyse av Spekter. (survey)

² Den ikke-anonyme mobbeundersøkelsen SPEKTER et verktøy skolene kan bruke i avdekking av mobbing. Det som skiller denne undersøkelsen fra Elevundersøkelsen er at elevene oppgir navn på de som mobber eller de tror blir mobbet i klassen. En viktig del av gjennomføringen her er at det ikke skal varsles på forhånd, og at lærere skal ha tid til å gå gjennom resultatene og følge opp resultatene så snart som mulig.

2.1 Læringsmiljøsenderet og veiledningsteamene sitt bidrag til kompetanseheving i PPT

Ifølge delmål 3 i Læringsmiljøprosjektet skal PPT lære om hvordan de kan støtte og hjelpe skolene i arbeidet med å utvikle læringsmiljøet, og at Læringsmiljøsenderet skal sørge for at PPT involveres i arbeidet. Læringsmiljøsenderet har ansvar for å etablere og ha det faglige ansvaret for prosjektets veiledningsteam. Teamene skal gi kompetanseheving, faglig bistand og veiledning til kommuner og skoler som deltar i prosjektet. Hvem som deltar på hva, varierer i kommunene, men vårt hovedinntrykk er at PPT stort sett organiserer prosjektet innad ved at rådgiverne deltar på veiledningen som foregår på skolene, mens PPT-leder deltar på veiledningen med rektorene. Vi skal nå se på hvordan PPT har svart på om Læringsmiljøsenderet og veiledningsteamene har bidratt til kompetanseheving blant PPT-ansatte. Vi viser både til svar i de åpne feltene i surveyen, og i intervjuene i casekommunene. Hovedinntrykket er at de fra PPT som har deltatt har opplevd deltakelsen i prosjektet som nyttig:

Ansatte med mitt pp-kontor har ikke på grunn av veiledere tilegnet seg ny kunnskap, derimot har ansattes deltagelse i veiledningsteamene bidratt til økt fokus/tid/vektlegging av tema som inngår i prosjektet på de enkelte skoler.

Lært bruk av konkrete verktøy som skolene kan bruke.

De har bidratt til kompetanseheving på læringsmiljø, spesielt på utvikling av relasjonskompetanse og klasseledelse.

Gjennom å holde veiledninger og kurs for lærerne på skolen i prosjektet, og bidratt aktivt til at PPT har blitt invitert til dette. Gjennom veiledning og arbeid i arbeidsgruppen, der PPT også har vært involvert. Gjennom å aktivt etterspørre PPTs rolle i etterarbeidet etter prosjektet.

God oppfølging, god faglig støtte til videre arbeid, spisskompetanse svært positivt!

PPT har i stor grad deltek på skulane sine opplegg, og fått med seg fagleg input/delteke i veiledningsøkter på skulane. Det ser vi på som særleg verdifullt i vårt arbeid vidare.

Veiledningsteamet har vært svært nyttig i drøftinger av PPT's rolle på den enkelte skole. Nyttig med samtalene i forkant og etterkant av veiledningen som ble gitt til den enkelte skole og i plenum. Veilederne var imponerende godt «koblet på» ift de enkelte skolers utfordringer, og hvordan PPT's bidrag burde vinkles for at delmål 3, skulle bli mulig.

Disse sitatene viser et mangfold i opplevelsene av støtten og hva de føler de har fått gjennom veiledningsteamene. Noen sier at de ikke har fått ny kunnskap fra veilederne direkte, men vektlegger viktigheten av å ha fokus på og tid til å jobbe med læringsmiljøet i skolene. Andre sier at de har lært konkrete verktøy som skolene kan bruke i dette arbeidet, og opplever både god oppfølging og god faglig støtte fra

veiledere som har imponert ved å være såpass «koblet på» skolenes utfordringer. De har også opplevd støtte i arbeidet med å definere hvilken rolle PPT skulle ha i prosjektet. Vi har også data på at veilederne har opplevd som svært tilgjengelige, der PPT har kunnet sende mail til veilederne og drøftet saker mellom veiledningsøktene. Samtidig er det et aspekt som flere har svart at det er problematisk at kun noen få får delta i dette, og det gjør noe med mulighet til å spre kompetansen på alle i PPT:

Den av oss fra PPT som har vært med har fått god kompetanseheving. I hvilken grad resten av kontoret har fått kompetanseheving på området er vanskelig å vurdere. Kommunen har hatt fokus på dette, så lærere og PPT har fått en del kompetanseheving gjennom felles kursdager (survey).

Andre har erfart at det har vært svært dårlig kontakt med veiledningsteamet, og noen har faktisk ikke hatt noen kontakt:

I liten grad, bare gjennom det de bidro med i forhold til skolen der vi evt ble invitert med.(survey)

Det har ikkje vore kontakt, så langt som eg veit. Diverre.(survey)

Noen framhever at dialogen er god, men skulle ønsket seg flere treffpunkter og at veilederne var enda tettere på:

Veiledningsteamene har hatt kompetanse, men det burde vært ennå «tettere på» oppfølging for at kompetansen skal implementeres i f.eks. PPT. Vår rolle har i hovedsak vært å følge de ulike skolene sin utvikling i prosjektet. Vi opplever at prosjektet har varierende prioritering på de ulike skolene.(survey)

I casestudien var det spesielt to kommuner der PPT opplevde stor støtte fra veiledningsteamene. Leder for PPT i casekommune I opplevde stor støtte fra veilederne i å få en posisjon i prosjektet. Hun ble ikke invitert med i styringsgruppa fra starten, og hun mente at dette var et problem i forhold til forankring:

Jeg som leder har ikke vært med på møtene på skolen. Det er veilederne og de som jobber med det til daglig som har vært der. Men jeg har vært med på de overordnede møtene. Men det var jeg ikke med fra starten. Så jeg har på en måte krevd meg inn.(case I, pulje 2)

Andre i casekommunene uttrykker at de er godt fornøyde med opplæring og veiledning, ikke minst det faglige innholdet på Gardermoen. PPT i casekommune III sier:

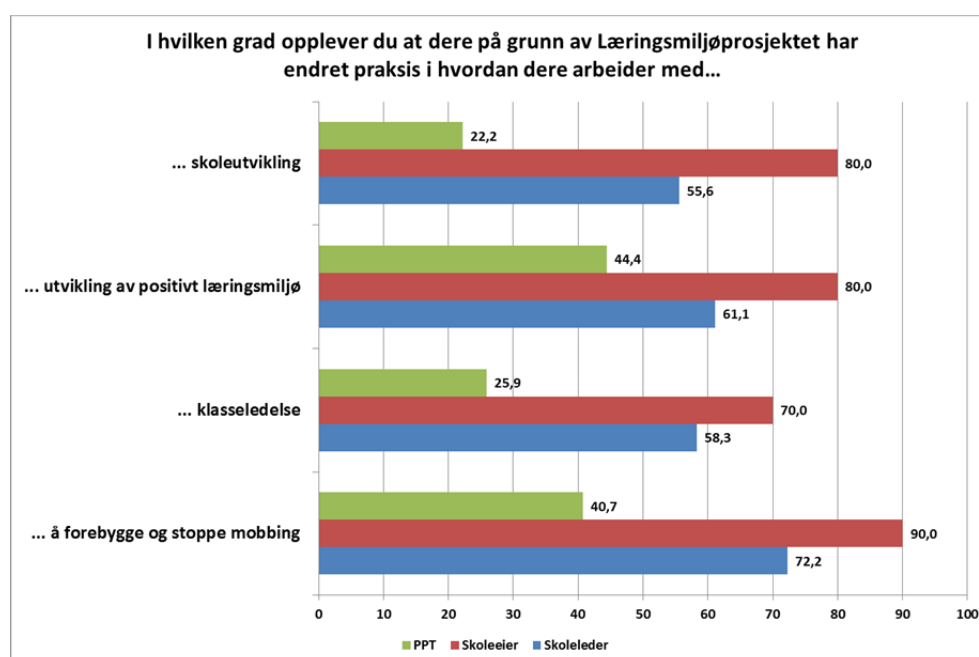
Ja, vi har større fokus på læringsmiljøet på grunn av prosjektet. Vi har invitert oss inn i klasser med uro. Det er mest systemarbeid fra PPT sin side. Vi har lært mye nytt, selv om vi kunne mye fra før. Kjempebra faglig innhold i samlingene. Det er kloke folk i Stavanger. (case III, pulje 3)

I casekommune II ble PPT med i styringsgruppa fra starten av og har vært med hele veien. De har fått godt utbytte av veiledningene og samlingene, men lurer på om de kanskje ikke hadde trengt og deltatt på alt i og med at ikke alt føles like relevant.

Som vi har sett er det mange ulike erfaringer med kunnskapstilførselen via Læringsmiljøsentret og veiledningsteamene. Det er noen som er svært fornøyd, noen mener de har fått stor støtte, andre har savnet mer kontakt. Atter andre mener at på grunn av noe usikkerhet rundt relasjonen mellom PPT og veilederne, har PPT deltatt på enkelte ting som har opplevdes som litt lite relevant.

3. Praksisendring i PPT som følge av Læringsmiljøprosjektet

I dette kapitlet skal vi se på hvordan PPT vurderer hvorvidt deltakelse i Læringsmiljøprosjektet har medført til endring i praksis på ulike områder i egen organisasjon. Vi ser dataene opp i mot svarene skoleeiere og skoleledere hadde på tilsvarende spørsmål i sin survey. I tillegg ser vi hva PPT har svart i de åpne feltene i surveyen, samt at vi skjeler mot data fra intervjuene i de fire casekommunene med vekt på PPT sine opplevelser.

Figur 3.1 Andel representanter fra PPT, skoleeiere og skoleledere som i stor grad eller i svært stor grad opplever at Læringsmiljøprosjektet har medført endring i praksis på ulike områder (PPT: n=28; Skoleledere: n=36; Skoleeiere: n=10)

Figur 3.1 viser at PPT i mindre grad opplever at de har endret praksis i hvordan de arbeider med skoleutvikling og klasseledelse enn hva skoleleder og særlig skoleeier gjør. En PPT-leder utdyper dette:

Har fått tydelegare verktøy i skulen, vi kan støtte i gjennomføring. Elles ikkje veldig endring i arbeid med klasseleiing/skulemiljø, i tråd med det vi hadde kompetanse på frå før.

Det kan handle om at de ikke opplever at dette er deres domene eller det de primært skal få økt kompetansen sin på gjennom Læringsmiljøprosjektet. Vi ser at de i litt større grad opplever at de har endret praksis i forhold til utviklingen av positivt læringsmiljø og å forebygge og stoppe mobbing. Dette igjen kan handle om at de oppfatter dette mer som deres kjerneområder i prosjektet. At de svarer lavt eller under «midt på treet» når det gjelder de fire områdene, kan også handle om at de ikke kan si

om det er akkurat dette prosjektet som har skapt en eventuell praksisendring. I de åpne feltene svarer to PPT-ledere:

Vi endrer gradvis PPT mot mer systemarbeid - det er vanskelig å si i hvilken grad Læringsmiljøprosjektet har innvirkning.

Vårt kontor har i forkant av dette prosjektet over flere år jobbet systemrettet med systematisk støtte fra Statped (LP modellen)³ Det er derfor noe vanskelig å si hva Læringsmiljøprosjektet isolert sett har bidratt til ift praksisendring. Læringsmiljøprosjektet blir mer en styrkning av kontorets utviklingsarbeid. Derfor blir noen svar «både-og»

Det vil si at de synes det er vanskelig å svare på om det er Læringsmiljøprosjektet som har medført praksisendringene eller om det er en del av flere prosjekt som samlet sett har endret kontorets praksis. De som har svart at det er i stor grad eller svært stor grad en praksisendring utdyper på denne:

I forhold til skuleutvikling, er ein i større grad ein aktiv og relevant samarbeidspartner for dei ulike skolane enn kva ein har vore tidlegare. Ein har forankret det hjå skoleeiger, og det blir forventet at PPT er ein aktiv samarbeidspartner inn i dette arbeidet på dei ulike skolane.

Jeg har, sammen med skoleeier/ PP eier, sørget for å implementere ny praksis ihht § 9a.

Vi bruker prioritere mere tid ut på skolene og aktive i dialog og refleksjonsmøter på skolene under den «systemrettede paraplyen» og i individsaker.

Også gjennom casestudien er inntrykket at de har opplevd en praksisendring, og særlig når det gjelder systematikken i arbeidet med læringsmiljøet opp i mot skolene og andre samarbeidsparter.

I figur 3.1 ser vi at skoleeiere har svart annerledes enn PPT på disse spørsmålene. Skoleeiere mener de har opplevd svært stor grad av praksisendring i skolenes arbeid når det kommer til skuleutvikling, utvikling av positivt læringsmiljø, klasseledelse og det å forebygge og stoppe mobbing. Den største endringen er på forebygging og det å stoppe mobbing, litt mindre på skuleutvikling og utvikling av positivt læringsmiljø, og minst på klasseledelse. Det at det til de grader oppleves som stor praksisendring, kan handle om prosjektets art, der skoleeier er veldig involvert og der prosjektet krever en forankring og at det skal drives av skoleeier. Det kan også være en genuin opplevelse av at dette prosjektet faktisk har ført til en praksisendring og en mer systematikk og helhet i arbeidet i skolene i kommunen. Samtidig nyanseres dette bildet noe fra skoleeier i casekommune I:

³ LP-modellen er en norskutviklet pedagogisk modell for analyse av og systematisk arbeid med en skoles læringsmiljø og pedagogiske utfordringer. LP er en forkortelse for «læringsmiljø og pedagogisk analyse». Sentralt i utviklingen av modellen var professor Thomas Nordahl.

Vi er på rett vei, men det tar ofte mange år før man ser en reel effekt. Det blir veldig kort blick i endringssammenheng, da. To år er ingen ting. (case I, pulje 2)

Skoleledere (rektorer) vurderer at Læringsmiljøprosjektet har bidratt mest til praksisendring med tanke på forebygging og å stoppe mobbing, litt mindre på klasseledelse, deretter skoleutvikling og minst på utvikling av positivt læringsmiljø. Her kan også lav skår indikere at de kanskje ikke legger hele forklaringen på praksisendringen i sin skole på Læringsmiljøprosjektet, men at de har hatt andre satsinger som har vært i skolen forut for dette prosjektet. Skolen har mange pågående utviklingsprosjekt, og Læringsmiljøprosjektet er ett av flere positive elementer i dette arbeidet. Også i casestudien formidler de vi intervjuet ofte at Læringsmiljøprosjektet har vært en fortsettelse av et godt arbeid med læringsmiljøet ved skolen, men at man isolert sett ikke kan si at dette prosjektet har bidratt til dette. Det har heller vært en videreføring av et godt arbeid. Et eksempel fra surveyen tydeliggjør dette:

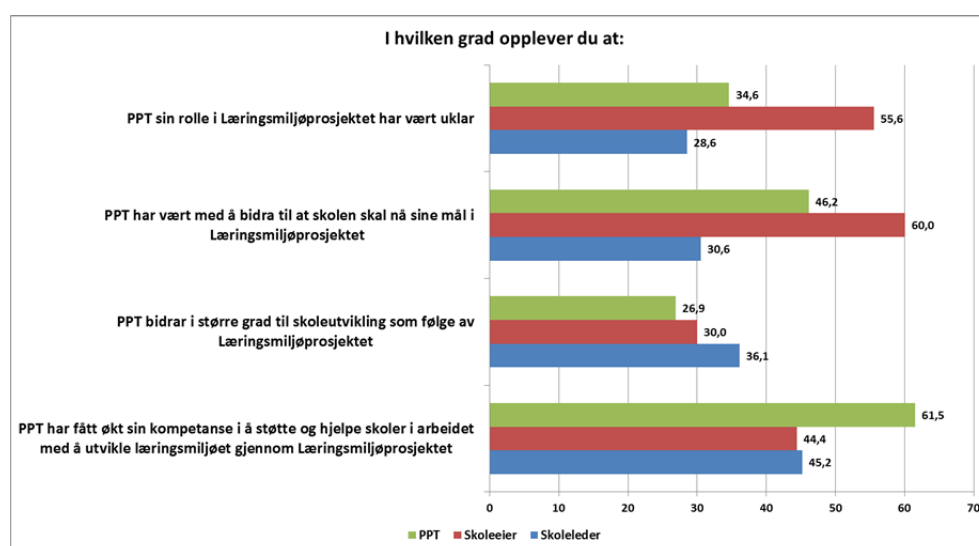
Skoler og barnehager har jobbet med LP-modellen i mange år og PPT er av den grunn knyttet tett opp til skole- og barnehageeier. PP-kontoret vårt har vektlagt (før vi ble med i Læringsmiljøprosjektet) systemrettet arbeid. Jeg tror PPT sin rolle i Læringsmiljøprosjektet er et indirekte resultat av kompetanseheving via LP-modellen. Vår leder støtter opp om denne type prioritering av arbeidsområder.

Vi kan oppsummere at Læringsmiljøprosjektet oppleves som et viktig prosjekt og med rett fokus, men for mange i PPT, inngår prosjektets arbeidsmetoder i det metoderepertoar de allerede har i møte med skolene.

4. PPTs rolle i Læringsmiljøprosjektet

Involvering av PPT er et viktig delmål i utviklingsarbeidet gjennom Læringsmiljøprosjektet. PPT skal også være skolens primære hjelpeinstans og skal dessuten ha en sentral rolle i koordinering og organisasjonsutvikling (jfr. kap 1). PPT er derfor en potensielt viktig aktør i utviklingsarbeid som Læringsmiljøprosjektet representerer.

I dette kapitlet skal vi se på PPT sin rolle i Læringsmiljøprosjektet i det som framkommer i de tre surveyene samt i casestudien. Figur 4.1 viser hvordan PPT, skoleeiere og skoleledere vurderer PPT sin rolle i Læringsmiljøprosjektet.

Figur 4.1 Andel PPT representanter, skoleeiere og skoleledere som har krysset av på i stor grad eller i svært stor grad på ulike påstander om PPTs rolle i Læringsmiljøprosjektet (PPT: $n=28$; Skoleledere: $n=36$; Skoleeiere: $n=10$)

Det første vi legger merke til i figur 4.1 er at på påstandene *PPT sin rolle i Læringsmiljøprosjektet har vært uklar* og *PPT har vært med å bidra til at skolen skal nå sine mål i Læringsmiljøprosjektet* er det en viss uenighet mellom alle de tre spurte aktørene. Mens 55,6 prosent av skoleeierne opplever i stor grad eller i svært stor grad at PPT sin rolle har vært uklar, oppgir 28,6 prosent av skolelederne det samme, mens 34,6 prosent i PPT at dette er tilfelle. PPT sitt skår her kan man stusse litt på, i og med at flere, både i åpne felt og i casestudiet, har uttrykt at PPT sin rolle i prosjektet har vært uklar. Vi har undersøkt om svargivingen på denne påstanden er ulik for PPT-ansatte som har deltatt i ulike puljer, men vi finner ingen systematisk forskjell. Når det gjelder påstanden at PPT har vært med å *bidratt til at skolen skal nå sine mål i Læringsmiljøprosjektet* oppgir 60 prosent av skoleeierne at PPT har i stor grad eller i svært stor grad bidratt til dette. Av skolelederne og PPT oppgir henholdsvis 30,6 og 46,2 prosent at PPT i stor eller i svært stor grad har bidratt til dette. Dette kan bety PPT selv ikke er helt sikre på om de har hjulpet skolene i å nå sine mål i prosjektet.

For de to øvrige påstandene om at *PPT bidrar i større grad til skoleutvikling som følge av Læringsmiljøprosjektet* og at *PPT har fått økt sin kompetanse i å støtte og hjelpe skoler i arbeidet med å utvikle læringsmiljøet gjennom Læringsmiljøprosjektet* er de tre aktørene mer samstemt på den første, hvor om lag en tredjedel mener PPT i stor grad eller i svært stor grad bidrar til skoleutvikling. De mener at prosjektet ikke har hatt hovedvekten i det at PPT skal bidra til skoleutvikling. Når det gjelder den siste påstanden er det større forskjeller i svarene. Rundt 45 prosent av skolelederne og skoleeierne oppgir at PPT i stor grad eller i svært stor grad har fått økt sin kompetanse i å hjelpe skoler i arbeidet med å utvikle læringsmiljøet gjennom Læringsmiljøprosjektet, mens PPT-ledernes svar skiller seg markant ut her med 61,5 prosent som mener at PPT i stor grad eller i svært stor grad har fått økt sin kompetanse i dette. Det at PPT mener at de har fått økt kompetansen sin, mens de andre to aktørene i mindre grad mener dette er tilfelle, kan handle om at andre aktører syns det er vanskelig å svare på vegne av PPT om hvordan de opplever at de har fått økt sin kompetanse.

I de åpne feltene i surveyen har flere i PPT gitt utdypende svar på spørsmålet om PPT sin rolle i prosjektet. Et poeng som én beskriver er at kun enkeltpersoner får anledning til å delta, noe som påvirker rollen til PPT i Læringsmiljøprosjektet:

Det burde ha vært mulig å sende alle de ansatte i PPT på de ulike fagdagene som har vært, for å sikre kompetanse. Ikke mulig når hver kommune kan stille med 4-5 personer. (survey)

Poenget med at «alle de ansatte i PPT» skal delta, kan være mulig ved små PPT-kontor, men vanskeligere ved større kontor. Det kan vurderes at flere representanter fra PPT får delta på fagdagene, slik at ikke enkeltpersoner sitter «alene» med erfaringene.

Andre sier at det tok en del tid før det ble klart hvilken rolle PPT skulle ha, og at det har vært en utydelighet fra Utdanningsdirektoratets side på PPT sin egentlige rolle i prosjektet:

Vanskelig å få avklart hva PPT skulle bidra med direkte overfor lærere og elever. (survey)

Det tok en del tid før både Læringsmiljøsenderet, Udir og veilederne begynte å sette ord på hva PPTs rolle skulle være i prosjektet. PPT var i starten mer en tilskuer og drøftingspartner til prosjektet, uten en definert rolle. Sammen med skolen og veilederne har PPT selv definert inn sin rolle. Udir selv er svært tvetydige her. I samlinger i prosjektet har de vært tydelige på at de ønsker at PPT skal arbeide med læringsmiljø. I presisering av PPTs oppgaver på udir.no i august i år er de tydelige på at PPT skal prioritere sakkyndighetsarbeid og systemarbeid ifht elever med spesielle behov først, og at arbeid med læringsmiljø først skal tas når det andre arbeidet er gjort. (survey)

Tvetydigheten i Utdanningsdirektoratets presisering av PPT sine oppgaver og PPT sin rolle i Læringsmiljøprosjektet ble også påpekt i intervju med fylkesmannen i casene

IV. De mente det virket som om Utdanningsdirektoratet ikke hadde bestemt seg når det gjelder PPT sin rolle i arbeidet med læringsmiljøet ved skolene. Dette kunne føre til at læringsmiljøarbeid ble bortprioritert og at PPT ikke er blitt styrket, heller tvert i mot⁴. Fylkesmannen viser særlig til en setning om at *både de system- og individrettede oppgavene skal ivaretas før tjenesten utfører andre oppgaver som for eksempel å bistå i skolemiljø saker*. De stusser på dette og mener at det kan virke som om Utdanningsdirektoratet taler med to tunger.

Et annet aspekt som kom fram i de åpne feltene er at kontakten mellom skole og PPT i enkelte kommuner ikke flyter som de kunne ønsket seg. En sier blant annet at: *«Det er ikke alltid så lett å slippe til på skolene»*.(survey) Mens andre opplever at de har arbeidet godt sammen og sier at Læringsmiljøprosjektet er et: *«Konstruktivt prosjekt der vi sammen utfyller hverandre i arbeidet»*. Samtidig er det flere som påpeker at PPT alltid har jobbet på den måten prosjektet legger opp til:

PPT er svært tett på skolen. Vi har kontorer sammen med administrasjonen på skolen og deltar på ulike måter i svært mye av skolens daglige virksomhet. Dette kan imidlertid ikke tillegges Læringsmiljøprosjektet.(survey)

Kjernen i sitatet over er at PPT fra før har vært tett på skolene, og vil ikke tillegge Læringsmiljøprosjektet for stor betydning for denne måten å jobbe på. Dette kommer også fram i enkelte av intervjuene, der de er usikre på om endringer i arbeidsmåter de siste årene egentlig kan knyttes direkte til dette prosjektet.

Vi har sett at enkelte PPT-kontor har erfart at de ikke har blitt informert eller invitert med i prosjektet i det hele tatt, eller opplevd at de ikke har blitt invitert med inn fra starten. I disse tilfellene kan man knapt si at PPT har fått mulighet til å spille en rolle i det hele tatt. Det viser også casestudien, der en PPT-leder ikke ble invitert med inn i oppstartsfasen, men opplevde at de måtte kreve sin plass. PPT-kontoret som ikke var klar over at de hadde skoler som var med i Læringsmiljøprosjektet i sin kommune, skriver følgende i surveyen:

Har ikkje vore invitert inn i dette prosjektet frå skulen, og var ikkje klar over at nokre av vore skular var med. Det er veldig synd. systemarbeid er vanskeleg å få til, men vi (PPT) jobber med saken og håper å komme ut av saksbehandlerrollen. Sender svar på denne undersøkelsen fordi dette er også eit bilde på korleis PPT si rolle er «der ute». For ein del skular er vi ikkje ein naturleg samarbeidspart i slike saker, men blir berre invitert inn når det er snakk om testing og sakkunnig arbeid knytt til spesialundervisning.(survey)

Andre har opplevd at knappe ressurser, få ansatte eller liten tid til utviklingsarbeid har gjort deltakelse utfordrende:

⁴ Utdanningsdirektoratets presisering av PPT sine oppgaver, datert 29.august 2017:
<https://www.udir.no/kvalitet-og-kompetanse/samarbeid/pp-tjenesten/hva-gjor-pp-tjenesten/>

PPT var i liten grad med i prosjektet og da bare med én deltaker. Det var vanskelig å finne tid til deling av kunnskap.(survey)

Ved vårt kontor var vi to som skulle følge prosjektet, sammen med en barneskole og en ungdomsskole. Jeg (leder) var den ene. Den andre avsluttet arbeidsforholdet og jeg ble dermed alene om denne kunnskapen.(survey)

PPT deltar i arbeidsgruppene på skolene som en drøftingspart. Begrenset mulighet for kompetanseheving for PPT med store begrensninger i antall deltagere fra kommunen på fagsamlinger.

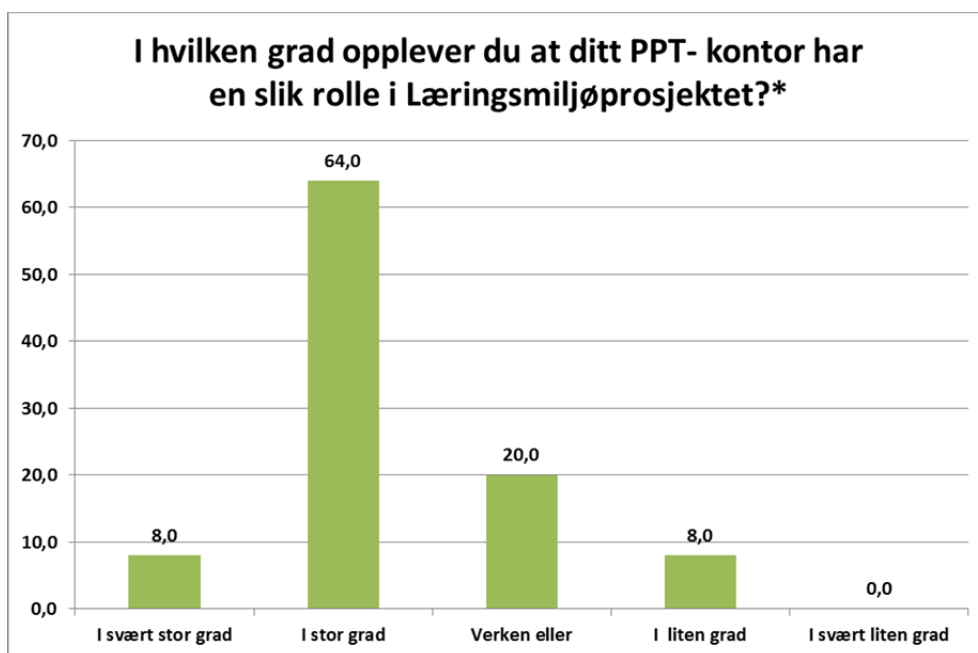
Knapphet i ressurser og få deltakere i prosjektarbeid gjør tilegnelse og deling av kunnskap sårbart. I case IV sier PPT-leder at de er usikre på hva som skjer etter prosjektet, og mener at det er viktig at dette arbeidet forankres hos skolesjefen. Uansett er de spent på PPT sin rolle videre, og leder sier: «Skal trøkket holdes oppe, må det komme ovenfra, og ikke sideveis». Samtidig sier denne PPT-lederen han hun synes de har fått mye igjen for prosjektet mens det har pågått, og at de har fått faglig påfyll gjennom dette:

Det har vært veldig spennende å være med og samarbeide tett med skolene, skolesjefen, veilederne. Så det har vært et løft for PPT å være med på dette.(case IV, pulje 3)

Prosjektet har åpnet opp for mer samarbeid mener enkelte i PPT, men som PPT-lederen sier i sitatet over hadde hun ønsket seg et tydeligere opplegg fra starten, noe som kunne ha bidratt til at flere hadde deltatt og fått kompetansehevinga. Dette er et poeng som kan oppsummere flere sine erfaringer.

4.1 PPT som ressurs for skoler og kommuner

I dette kapitlet er fokus på hvordan PPT vurderer seg som ressurs for skoler og kommuner i Læringsmiljøprosjektet. I følge deres mandat er det en forventning om at PPT skal være tilgjengelig og bidra til helhet og sammenheng, arbeide forebyggende, samt være tilstede som en faglig kompetent aktør for skoler og kommuner (jfr kap.1). I surveyen knyttet vi dette mandatet til Læringsmiljøprosjektet.

Figur 4.2 PPTs vurdering om de er en ressurs for skole og kommune

*Spørsmålsformulering: I Melding til Stortinget nr. 18 (2010-2011) uttrykkes det en forventning om at PPT skal være tilgjengelig og bidra til helhet og sammenheng, arbeide forebyggende, samt være tilstede som en faglig kompetent aktør for skoler og kommuner. I hvilken grad opplever du at ditt PPT- kontor har en slik rolle i Læringsmiljøprosjektet?

Vi ser at PPT svarer at de i stor eller svært stor grad (72 prosent) opplever at de har en viktig rolle i Læringsmiljøprosjektet, det vil si at de er «tilgjengelige og bidrar til helhet og sammenheng, arbeider forebyggende, samt å være tilstede som en faglig kompetent aktør for skoler og kommuner». I de åpne feltene utdyper flere hva de legger i sine svar. Noen skriver at de alltid har hatt en slik rolle i forhold til kommunen, «vi har alltid vært tett på skolene i kommunen», og «vi har etablert et godt samarbeid med skoleeier og en naturlig samhandlingspart i prosjekter i skole og barnehage». Dette blir dermed også videreført i dette prosjektet. Noen legger vekt på at de vurderer seg som er ressurs fordi Læringsmiljøprosjektet prioriteres i PPT, og at de «deltar aktivt på alle møter og samlinger, jobber videre med dette internt og eksternt». Her er et sitat fra surveyen som er et godt eksempel på hvordan et PPT-kontor beskriver sitt arbeid og deltakelse som ressurs:

Leiinga i kommunen opplever PPT som relevant i forhold til organisasjons – og kompetanseutvikling på skulane og i barnehagane og ser dette i samanheng med dette prosjektet. Det er etablert eit godt samarbeid mellom PPT og sektorleiing i kommunen, med faste møtepunkt. Ein har auka ressursen i PP- tenesta, ein har fått synleggjort kvifor PPT er viktig og relevant i forhold til skuleutvikling og gjort oss sjølv relevante. Vår kommunes PPT har fordelt seg som kontaktpersonar på dei ulike skulane og barnehagane. Fagleiar deltek på styrarmøte og rektormøter. Ein har på desse arenaene gode høve til å gjere seg kjent med barnehagane og skulane, bygge relasjonar og vere tilgjengeleg.
(survey)

Noen PPT-kontor legger vekt på det har hjulpet dem inn i prosjektet at skoleeier er spesielt positive til prosjektet og ikke minst til å ta PPT aktivt med inn. Og dette til tross for at det har vært uklart for dem *hvordan* de skal bidra inn i prosjektet.

En PPT-leder sier:

PPT har økt fokuset mot tidlig innsats og forebyggende arbeid. Det betyr at PPT som aktør, ved å komme inn i organisasjonsutviklingen kan bidra til endring og økt fokus, også mot det psykososiale arbeidet på skolen. Også Læringsmiljøprosjektet har bidratt til dette.(survey)

Sitatet viser at PPT i dette tilfellet allerede har hatt fokus på forebygging, og at Læringsmiljøprosjektet har vært med å støtte opp om dette. Det at skoleeier er spesielt positive i kombinasjon med at de selv har en offensiv holdning og ønsker å bidra inn i prosjektet, fører til opplevelse av å delta i en viktig utvikling.

Som vi ser i figur 4.2 er det kun 28 prosent som svarer verken eller, eller i liten grad når det gjelder egen rolle som ressurs for skolene og kommunene i Læringsmiljøprosjektet. Noen sier at prosjektet rett og slett ikke har vært aktivt i deres kommune eller i PPT, eller vansker med å forstå PPTs rolle i prosjektet. Her er noen utdypende svar:

Dette skyldes at det var vanskelig å få tak i PPTs rolle i prosjektet. I tillegg skyldes det mangel på ressurser (tid) for de ansatte i PPT (2-2,5 stillinger inkl. ledelse og logopedtjenester). Uavhengig av prosjektet er vår rolle sterkere på området det vises til i meldingen, eks. oppvekstteam, ressursteam.

PPT er involvert i flere utviklingsprosjekter på skoler. Det er umulig å måle i hvilken grad vi bidrar til helhet.

Og noen nyanserer bildet litt mer, og mener at det ikke er mulig å svare sikkert på hvilken rolle PPT har som en ressurs i Læringsmiljøprosjektet spesielt, og kanskje de savner at deres kompetanse blir enda mer etterspurt:

Vi har vært mer på skolene nå enn tidligere. Fått flere systemhenvisninger og arbeid med klassemiljøet enn tidligere, men skulle ønske at vår kompetanse ble enda mer etterspurt. Samtidig som vi har kapasitetsutfordringer som legger noen hindringer på dette arbeidet.(survey)

For å oppsummere hvorvidt PPT opplever at de er en ressurs for skolene, kan det virke som de fleste mener det. Samtidig er noen som i mindre grad opplever det slik. Dette viser spennet i opplevelsene til PPT og hvordan prosjektet klarer å involvere PPT som en ressurs. Samtidig ser vi at det er mange som mener at de er ressurser for skoler og kommuner, men at dette er uavhengig av Læringsmiljøprosjektet.

4.2 PPTs rolle i implementering og videreføring

I casestudien uttrykker flere i PPT en noe usikkerhet knyttet til implementering av kjerneelementene i Læringsmiljøprosjektet, enten i de andre skolene i kommunene

etter endt prosjekt, eller drift etter prosjektets slutt. PPT-leder i casekommune IV sier følgende:

Det jeg tenker framover er at det ligger en forventning om at det skal spres til andre skoler. Hva slags rolle PP-tjenesten skal ha i dette implementeringsarbeidet, er ikke klart for meg. Det har ingen snakket om. Har heller ikke sett noe skriftlig på det. Men vi har prøvd etter beste evne å prioritere det, men presset er stort.(case IV, pulje 3)

Hun forteller at Utdanningsdirektoratet forventer at PPT skal involveres, men hun savner at de sier noe om hvordan dette skal gjøres. Hun setter pris på at en veileder kom til dem og snakket med dem om PPT sin rolle i et slikt arbeid. Problemet var at dette var nesten et år etter at prosjektet var igangsatt, sier hun.

Også i casekommune I uttrykker PPT en usikkerhet i forhold til forventninger til PPT og videreføring og implementering. PPT-leder sier:

Vi har sagt at i videreføringen – hvis det skal implementeres videre og PPT skal ha et implementeringsansvar nå når prosjektet ebber ut i løpet av høsten, så får vi ikke til det uten enten å få tilført ressurs for å implementere, eller så må vi prioritere bort oppgaver vi gjør per i dag. Det vil si at i konsekvens har vi mindre kapasitet i forhold til forebygging og tidlig innsats, og vi vil få lengere ventelister. I dag har vi ikke ventelister, vil jeg påstå. Vi klarer det per i dag fordi det er to skoler. Det handler om at folk er villige til å strekke seg ut over normal arbeidstid uten at man får kompensert i lønn. Derfor har jeg sagt, også rapportert i ikke-økonomiske handlingsmål – at vi ikke kan bidra på samme måte som nå uten å få tilført midler eller prioritere bort. Da går det ut over det vi gjør til daglig – i framtida. (case I, pulje 2)

En PPT-rådgiver i samme kommune utdyper:

Grunnen til at vi har klart det nå er at det har vært organisert av andre. Vi har kun deltatt. Vi har vært med på prosessene ved skolene, men ikke vært med og planlagt, lagt noen løp eller hatt noe kursing eller noe slikt ansvar. Det har skolene her fått – kursing i Oslo på tre samlinger der. Veilederne har vært tett på og hatt gode innlegg og jobbet med prosess på skolene.

Også i åpne felt i surveyen er det eksempler på hvordan de jobber med implementeringen, og her er et eksempel på en kommune der dette er mer konkretisert:

PPT har etablert faste samarbeidspunkt med skuleeigar. PPT har blitt gitt ansvar for nettverk av ressursteam, og driv såleis kapasitetsbygging der ein implementerer Læringsmiljøprosjektet.(survey)

Dette sitatet sier ikke mye om videreføringen, men mer om implementering i skolene i prosjektperioden. Videreføringen er gjennomgående et usikkerhetsmoment, der PPT ønsker mer avklaring på forventninger til PPT i videreføringen og ressurser til PPT, særlig med tanke på signaler om at læringsmiljøutvikling er sekundært.

Mangfoldet i de ulike tilbakemeldingene vi har fått, viser at det er stor variasjon i hvilken rolle PPT har fått i prosjektet. Roller er uklart definert og dette skaper litt usikkerhet både blant PPT og blant samarbeidsparter. De har deltatt på ulike aktiviteter uten helt å vite hva de skal gjøre, hvilke forventinger det er til dem og så videre. I casestudien er det noen som beskriver deltakelse i veiledninger og møter som at de bare «sitter der» uten at veiledningsteamet gir dem en konkret rolle. Noen opplever til og med øktene som litt bortkastet tid, og lurer på om det er nødvendig at de er med på alle møtepunktene som er. Også i surveyen er det flere som mener rollen deres er lite definert, her er to ledere som har svart:

PPT har deltatt på felles fagdager for de ansatte på de skolene som deltar. Det er gjennomført en veiledningsøkt til PPT. To pr. skoleår. PPT er med på noe av arbeidet i personalgruppene på de to skolene, men her mangler en avklaring av PPTs rolle. PPTs rolle i et slikt prosjekt er i liten grad definert, og fulgt opp fra Læringsmiljøsenterets side.(survey)

Vi er en svært liten PP-tjeneste. Leder har deltatt på lokale samlinger med veiledningsteamet. Vi har vært med på en nettverkskonferanse. Vi har også deltatt noe i arbeidsgruppen. PPT har imidlertid ikke hatt noen definert rolle eller vært koplet inn mot elevene. Det har vært noe vanskelig for PPT å finne sin rolle i dette prosjektet.(survey)

PPT sin uklare rolle er noe som ble tatt opp allerede i NOVA sin evaluering av prosjektet fra 2015, og som både Utdanningsdirektoratet og Læringsmiljøsenteret har fått tilbakemelding om. Likevel er dette fortsatt et stort tema når det gjelder PPT sin rolle og involvering i prosjektet. Vi ser at det er viktig først å definere, for så å involvere PPT tidlig i prosjektet slik at de kan brukes som ressurs heller enn passive tilhørere.

5. Oppsummerende betraktninger

I denne delrapporten kommer det fram at de PPT-ansatte ser positivt på Læringsmiljøprosjektets målsetninger og arbeidsmetoder. Samtidig finner vi fortsatt mange av de samme tilbakemeldingene på det som ikke fungerer så godt for PPT som evalueringen til NOVA fant i 2015 (Seeberg m.fl.). Dette handler primært om at noen fortsatt er usikre på PPT sin rolle i Læringsmiljøprosjektet. Dette har vært tatt opp som tema på samlinger med Utdanningsdirektoratet⁵, likevel viser ikke surveyen en bedring i dette fra pulje 1 til pulje 3. Man kunne anta at usikkerheten ville avta etter gjentatte tilbakemeldinger om klarhet i PPT sin rolle. Usikkerheten i hva PPT sin rolle skal være, er ikke knyttet til pulje. Heller er det knyttet til hvordan de ulike veiledningsteamene er sammensatte, hvordan de fungerer og ikke minst kjemien mellom veilederne og prosjektdeltakerne. Det er også knyttet til hvordan fylkesmenn og skoleeier involverer seg i prosjektet og forsikrer seg at alle sentrale aktører i prosjektet involveres.

Rollen til PPT kan oppleves som uklar for PPT selv, men også for samarbeidsaktører som rektorer og skoleeiere. Våre data viser at det har vært eksempler på at PPT har blitt «glemt» i oppstartsfasen. Det gis også et inntrykk av at forventningene til PPT fra skolens side ikke alltid passer inn i den rollen PPT kan ha. Det vil si at noen skoler ser på PPT som en sakkyndig instans i forbindelse med utredning av behov for spesialundervisning og dermed ikke som en naturlig samarbeidspartner i utvikling av skolemiljø.

Mange aktører er fornøyd med PPT sin innsats og involvering i Læringsmiljøprosjektet. De blir sett på som en viktig ressurs. Samtidig har noen av dem vi intervjuet i casekommunene erfart at samarbeid med PPT ofte handler om personkjemien og enkeltpersoners engasjement. Noen informanter er usikre på hvordan PPT som organisasjon fungerer og hvilket ansvar de egentlig skal ha, men de ser tydeligere hva enkeltpersoner i PPT *gjør* opp i mot skolen.

PPT opplever ofte stor støtte fra veilederne. Vi har eksempler der en av casekommunene ikke ble invitert med fra starten, men der veilederne tok grep og inviterte inn PPT og hjalp dem med å forme rollen og avklare forventinger og roller. Vi har også eksempler i surveyen på PPT-ledere som ikke har vært klar over at kommunen var med i Læringsmiljøprosjektet. Dette siste eksemplet er uttrykk for en glipp som kan tilskrives mange ledd, og det er vanskelig å se for seg hvordan dette kunne ha skjedd. Heldigvis er ikke dette «normalen» i de deltakende kommunene. Dataene våre viser også at det i enkelte kommuner kun er noen få ved PPT som har ansvaret for Læringsmiljøprosjektet. Faren er at kunnskapstillegnelsen begrenses kun

⁵ Se for eksempel

<https://laringsmiljosenteret.uis.no/getfile.php/L%C3%A6ringsmilj%C3%B8senteret/Pdf/Prosjekt%20og%20program/Laringsmiljoprojektet-skole/PPTs%20rolle.pdf>

til enkeltpersoner og kunnskapen blir da heller ikke like lett spredt til andre ansatte på PPT-kontoret.

PPT kan oppleve en skvis fordi PPT ikke har fått tilført ressurser i Læringsmiljøprosjektet. Dette kan potensielt gå utover andre oppgaver PPT er satt til å gjøre. Det er også føringer som er kommet fra direktoratsnivå hvor det står *både de system- og individrettede oppgavene skal ivaretas før tjenesten utfører andre oppgaver som for eksempel å bistå i skolemiljø saker*. Dette kan tolkes som om at arbeidet som skal gjennomføres i Læringsmiljøprosjektet og utvikling av læringsmiljøet er sekundære oppgaver som PPT skal gjennomføre. Dette gir dermed føringer for hva PPT sin rolle i Læringsmiljøprosjektet skal være. Det kan oppleves som «mixed signals» fra Utdanningsdirektoratet. Det anbefales at PPT får et tydeligere signal for deres rolle i Læringsmiljøprosjektet og læringsmiljøarbeidet på sikt.

Læringsmiljøprosjektet er i stor grad drevet av veilederne. Når prosjektet avsluttes er det forventninger til at PPT skal overta og kjøre prosessene. Det er imidlertid uklart om det medfører ressurser til dette. Så langt forteller enkelte PPT at de har greid å delta fordi de er bare passasjer og ikke i førersetet. Mer ansvar og forventninger til PPT krever flere ressurser eller at man arbeider på andre måter. På sikt er tanken at flere av de støttefunksjonene PPT i dag kan tilby skolene, skal skolene selv kunne utføre.

Det er forventninger at PPT skal implementere og videreføre kunnskapen fra Læringsmiljøprosjektet i skoler i kommunen etter prosjektets slutt, men våre data viser at PPT savner føringer og ressurser for hvordan de skal gjøre det i praksis. Vi anbefaler fokus på å definere PPT sin rolle. I denne definisjonen bør PPTs rolle avklares i alle prosjektets faser. Det betyr før oppstart, tidlig i prosessen, i veiledningssituasjonene, i implementering av prosjektet i deltakende skoler og ikke minst implementering og videreføringen i kommunens skoler etter endt prosjektperiode. Det er også viktig å avklare ressursbruk i videreføringen av arbeidet med læringsmiljøet etter at veiledningsteamet er trukket ut. Dette vil være særlig viktig i og med at det er kommet signaler om at læringsmiljøutvikling skal komme i annen rekke.

Avslutningsvis vil vi trekke fram at PPT støtter prosjektets målsettinger i stor grad, og flere gir uttrykk for at de håper at prosjektet bidrar til at skolene settes i stand til bedre å utvikle positivt læringsmiljø, mer uavhengig av PPT.

LITTERATUR

- Auestad, G. og Roland, E (2015). Nasjonalt tiltak mot høye mobbetall. Utvikling gjennom prosjektperioden i Læringsmiljøprosjektet. Lastet ned fra: <http://laringsmiljosenteret.uis.no/getfile.php/SAF/Til%20nedlast/Rapport%20om%20L%C3%A6ringsmilj%C3%B8prosjektet,%20pulje%201%281%29.pdf>
- Faglig enhet for PP-tjenesten (2001). *Håndbok for PP-tjenesten*. Oslo: Læringscenteret.
- Lærerforbundet (2001): Informasjonshefte om spesialundervisning. Oslo: Lærerforbundet.
- Meld. St. 18 (2010-2011) Læring og fellesskap. Oslo: Kunnskapsdepartementet
- Ogden, T. (1994). PP-rådgiveren – behandler eller skoleutvikler? I: I. M. Helgeland (red.), *Utfordrende ungdom i skolen*, (141 - 152). Oslo: Kommuneforlaget.
- Seeberg, M. L., Eriksen, I. M. Og Bakken, A. (2015). Evaluering av tiltaket ”Målrettet støtte og veiledning til kommuner og deres skoler som har vedvarende høye mobbetall”. Rapport 3/15: NOVA.
- St. meld nr. 35 (1990-91) Tillegg til St meld nr. 54 (1989-90) «Om opplæring av barn, unge og voksne med særskilte behov». Oslo: Kirke og undervisningsdepartementet.
- St.meld. nr. 17 (1999-2000). *Handlingsplan mot barne- og ungdomskriminalitet*. Oslo: Barne- og familiedepartementet.
- St.meld. nr. 23 (1997-1998). *Om opplæring for barn, unge og voksne med særskilte behov*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- St.meld.nr.54 (1989-90). *Om opplæring av barn, unge og voksne med særskilte behov*. Oslo: Kirke og undervisningsdepartementet.
- Utdanningsdirektoratet (2014). Revidert rammeverk for Utdanningsdirektoratet og Nasjonalt senter for læringsmiljø og atferdsforskning. Lastet ned fra: <https://laringsmiljosenteret.uis.no/getfile.php/SAF%20%20ikke%20legg%20nye%20ting%20her%21/Til%20nedlast/Revidert%20rammeverk%202015.pdf>
- Wendelborg, C. (2016) Evaluering av Læringsmiljøprosjektet Delrapport I. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning.

ISBN 978-82-7570-515-8

Dragvoll allé 38 B
7491 Trondheim
Norge

Tel: 73 59 63 00
Web: www.samforsk.no

 NTNU
Samfunnsforskning